

ДО ПИТАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ

кандидат економічних наук, доцент **Вольська А. О.**,
кандидат економічних наук, доцент **Будняк Л. М.**,
кандидат економічних наук, доцент **Балла І. В.**

Україна, Подольський аграрно-технічний університет

ARTICLE INFO

Received 01 February 2018
Accepted 28 February 2018
Published 15 March 2018

KEYWORDS

human capital,
population,
demographic problems,
emigration,
investments,
labor migrants,
demography

© 2018 The Authors.

ABSTRACT

The world's national human capital as a whole is 64 % of the total national wealth. Human capital - an integral part of the country national wealth, which provides economic growth. Countries, whose policies are aimed at developing human potential, are the most successful. The article studies the state of Ukraine's human capital. In the rating of the World Economic Forum on the educated human capital availability, Ukraine takes 34 place from 140 countries of the world. The characteristics problems of human capital in the country are given. The real «points of pain», reflecting the current changes in human capital, is the outflow of qualified professionals to abroad, the birth rate decrease, mortality increase, an unhealthy lifestyle and a lack of mutual trust in society. Among other weighty negative trends, it is worth noting also the worsening of the conditions for the small business development, the career guidance lack for young people, environmental pollution, stress, and the civil liberties restriction.

Вступ. Розвиток людського капіталу має величезний вплив на соціально-економічний, інноваційно-інвестиційний, культурний розвиток держави, визначає її конкурентоспроможність серед інших країн світу, виступає передумовою переходу до інформаційного суспільства та підвищення якості життя, що визначається рівнем розвитку соціальної сфери: освіти, медицини, культури та відпочинку, науки.

Загально визнано, що зміцнення і утримання конкурентних позицій країни в глобальному світі залежить від таких параметрів якості життя та розвитку людського капіталу, як: обсяг ВВП на душу населення; рівень охорони здоров'я і початкової освіти; якість послуг вищої освіти та професійного вдосконалення; рівень грамотності дорослого населення; рівень розвитку соціальної інфраструктури; очікувана тривалість життя; кількість населення, що проживає за межею бідності; інноваційна активність, розвиток науки та запровадження її досягнень у виробництво (О., 2012, сс. 59-60).

Інститут демографії при Академії Наук України попереджає про стрімке зменшення населення країни. Такими темпами не вмирає жодна європейська країна: на 100 смертей в Україні припадає лише 63 новонароджених. Через економічну кризу, військові дії та падіння достатку, а також враховуючи те, що Україна стрімко старіє, ситуація після 2050-го ризикує стати ще критичнішою, якщо не сказати трагічною. Тому що до того часу кількість людей, старших за 60 років, збільшиться в півтора рази.

Мета статті полягає в проведенні аналізу стану людського капіталу України в умовах посилення глобалізаційних процесів і окреслення напрямів покращення його тенденцій.

Виклад основного матеріалу. Саме людський капітал – складова частина національного багатства країни, що забезпечує економічне зростання. Зазначимо, що країни, політика яких направлена на розвиток людського потенціалу є найбільш успішними.

Національний людський капітал світу в цілому складає 64 % національного багатства всіх країн проти 16 % фізичного капіталу.

ООН оцінює населення України, включно з Кримом, у 2017 році в 42,2 млн людей. Про це йдеться в нещодавно оприлюдненому звіті ООН.

Інститут демографії при Академії Наук попереджає: до 2050 року українців може залишитися лише 32 мільйони (проти 52, які проживали в країні на початку 1990-х).

Україна входить до п'ятірки країн за темпами скорочення населення. Зауважимо, що найбільші демографічні проблеми прогнозують для країн Східній Європі. Населення Болгарії, Латвії, Молдови, України, Хорватії, Румунії, Сербії, Польщі, скоротиться на 15 -23 % до 2050 року (рис. 1).

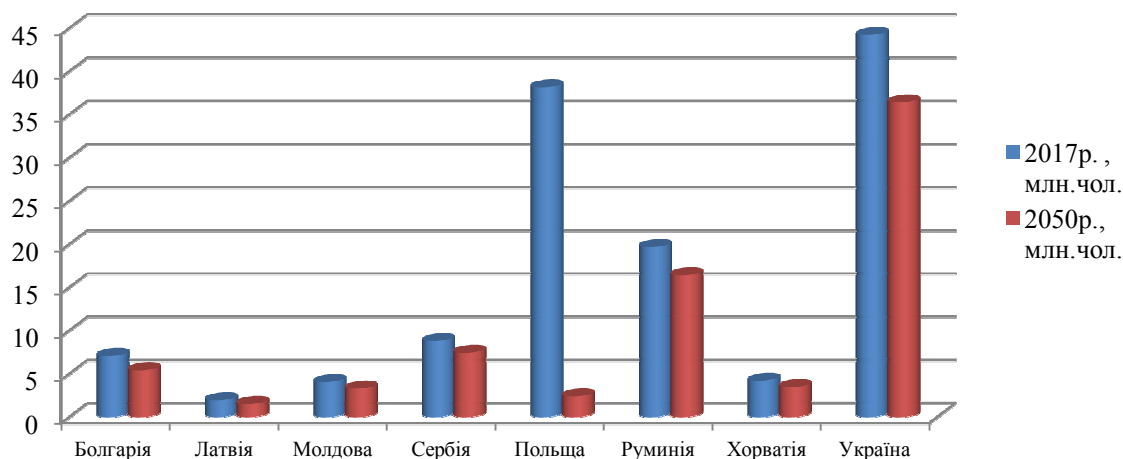

Рис. 1. Темпи скорочення населення

Провідний дослідник Центру Вітгенштейна, який вивчає динаміку чисельності населення, Томас Сobotка називає три фактори, які сприяють зниженню популяції:

- відносно висока смертність,
- зниження рівня народжуваності,
- масова міграція (Українців стає все менше. Що нас чекає: мігранти чи забуття, 2018).

Згідно з підрахунками Держстату, щороку українців меншає на 180 тис. (рис. 2). Слід звернути увагу що дані подані, згідно Всеукраїнського перепису населення на 5 грудня 2001 року. Приписом ООН черговий перепис населення України повинен був пройти в 2010 році.

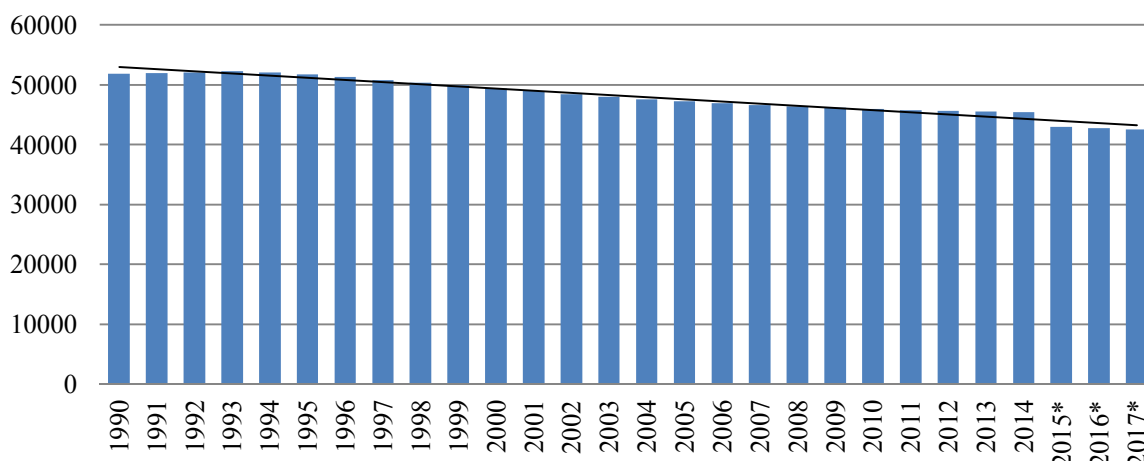

Рис. 2. Чисельність наявного населення України, 1990-2017рр.

Індекс MUNDI свідчить, що до початку війни Україна втрачала 80 людей на годину. Це закріплювало за нами друге місце у світі за рівнем кількості смертей на тисячу осіб (15,72 у 2014) (Українців стає все менше. Що нас чекає: мігранти чи забуття, 2018). Станом на 1 січня 2018 року Україна посідає в цьому рейтингу 5 місце з показником 14,4 смертей на 1 тис. населення. Згідно розподілу постійного населення за окремими віковими групами кількість дітей до 14 років складає 6535,5 тис.чол., що менше кількості людей 65 років і старше (6867,5 тис. осіб).

Другим аспектом, який потребує нашої уваги є міграційні процеси, що відбуваються в Україні та світі загалом. Міграція забезпечує у розвинених регіонах світу 56 % демографічного приросту, а у західноєвропейських країнах – взагалі 89 %, свідчить дослідження економіста Олени Корнієнко. Наразі мігранти складають 10-25 % економічно активної частини в західних країнах.

В Україні ж міграція діє навпаки – тобто Україна втрачає кваліфіковані кадри, і це означає, що у світі є країни, які надають кращі можливості для самореалізації і капіталізації особистого людського капіталу. Точної статистики не існує скільки українців вже виїхали на ПМЖ або на сезонні роботи та за різними підрахунками за кордоном перебувають від 5 до

8 мільйонів українських трудових мігрантів. Зауважимо і зміну настроїв наших співвітчизників. Кілька років тому мігранти виїжджали із думкою заробити певні кошти і повернутися, то алгоритмом сьогодення виступає "поїхати - закріпитися - залишитися".

Трудові мігранти працюють на підйом місцевого ВВП Німеччини, Чехії, Італії, Іспанії, Португалії, Польщі та інших країни. Найбільш популярним напрямком трудової міграції з України залишається Польща. Згідно з даними статистичної організації Єврокомісії, в 2016 році українці отримали найбільшу кількість дозволів на проживання в ЄС (17,6 % всіх дозволів), найбільше їх надала Польща (87 %). При цьому переважна кількість претендентів (82,7 %) становили українці, які виїжджають з метою працевлаштування. Президент КМ Core Євген Уткін під час Форуму економічної свободи 2017 зауважив, що з кожним спеціалістом, який іде з України, країна втрачає близько \$1 млн. капіталізації. Тож прогноз наслідків для економіки країни від такого стану справ є негативним.

Наступним моментом, на який звернімо увагу, це демографічне навантаження (відношення кількості літніх людей до кількості працездатного населення).

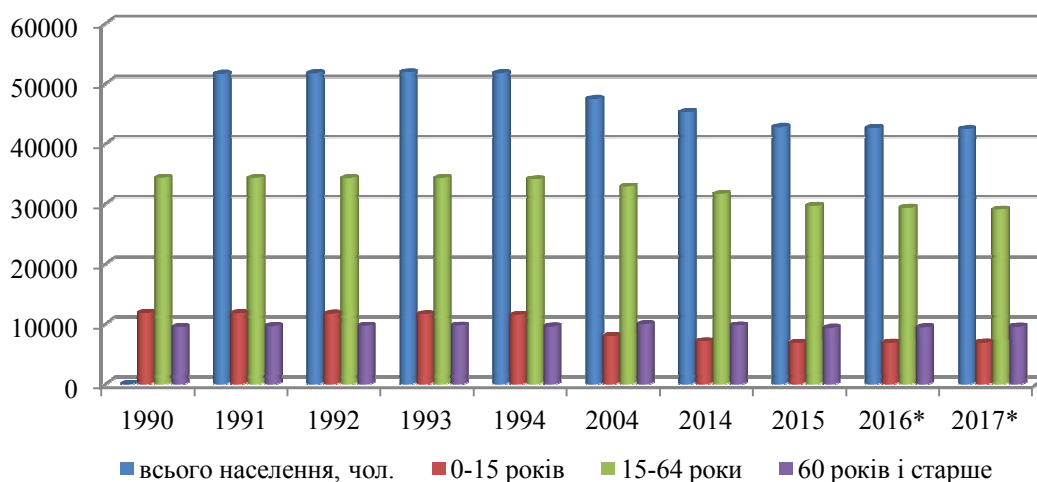

Рис. 3. Розподіл постійного населення України за окремими віковими групами

Якщо зараз на одну особу віком 60 років та старше в Україні є приблизно 2,6 особи у віці 20-59, то вже в 2050 році цей показник зміниться до 1,5 особи, а надалі розрив тільки збільшуватиметься.

Справжніми "точками болю", що відображають поточні зміни в людському капіталі, є відтік кваліфікованих професіоналів за кордон, згорання традиції/звички читати книги, нездоровий спосіб життя та нестача взаємної довіри у суспільстві. Серед інших вагомих негативних трендів також концентрація власності в руках найбагатших сімей чи компаній, погіршення умов розвитку малого бізнесу, відсутність профорієнтації молоді, забруднення середовища, стрес, обмеження громадянських свобод.

На думку дослідників команди «ВікіСітіНоміка» (орґкомітет Human Capital Forum та Київська Бізнес Школа) (Пекар В., 2012) підсилюється забруднення навколишнього середовища, не відбулося масової соціально-культурної трансформації у бік «зелених цінностей». Стрес, серед працездатного населення, прогресує. За оцінками фахівців, від різноманітних нервових розладів страждає кожен третій українець. Способи боротьби із ним індивідуальні: хтось притуплює розчарування наркотичними засобами, хтось періодично бунтує, хтось прагне вирватися в більш перспективні країни. Натомість людський капітал, що вибуває, заміщується іммігрантами, що збільшує етнічну розмаїтість суспільства і продукує додаткову напругу. Цікавим моментом є і те, що серед емігруючих висока частка людей із вищою освітою, а іммігрують із нижчою.

Експерти Всесвітнього економічного форуму опублікували дослідження про те, як країни розвивають свій людський капітал. Розвиток співробітників і розкриття їх потенціалу - один з найважливіших факторів для довгострокового розвитку держави, наголошується в звіті. Навчання і робота забезпечують людям засоби до існування, самореалізації і дають можливість вносити свій вклад в розвиток суспільства. Рівність можливостей в сфері освіти та зайнятості

сприяє економічному розвитку і позитивним соціальним і політичним перетворенням.

В рейтингові Всесвітнього економічного форуму за наявності освіченого людського капіталу Україна посідає 34 місце зі 140 країн світу. За рівнем охоплення вищою освітою країна займає 11 місце в світі. В той час, підкреслимо, що половина українських безробітних закінчили виші. Голова Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, відомий учений А.Білоус наводить вражаючі дані. У 1991 р. у вітчизняній науці працювало майже 450 тис. осіб, із них – 295 тис. дослідників. Цей людський капітал розподілявся так: 17,1 % – академічна наука, 66, 8 % – галузева, 16,1 % – університетська і заводська наука. На 2015 рік кількість науковців в Україні зменшилася в 4,6 разу, а фахівців, які працювали на підприємствах дослідно-виробничої бази, – у 23 рази (Л., "Дайте модель фінансування науки, і я...", 2018). Повністю розірвано ланцюжок, який поєднував науку і виробництво. Щороку близько 60 тис. студентів виїжджають на навчання до Польщі. Це без урахування навчання в інших країнах світу. По такому критерію, як можливість країни приваблювати і утримувати таланти Україна займає 90 позицію в світі, згідно рейтингу ВЕФ. Безумовно, що потрібні кардинальні зміни в освіті.

Дослідження Київського міжнародного інституту соціології свідчать, що кожен третій українець розглядає можливість виїхати з країни зараз чи за певних сприятливих обставин, з них 55 % – молодь у віці від 18 до 29 років, 44 – від 30 до 39 років; 33 % – 40-50-річні. Серед тих, хто готовий поїхати, 40 % – люди з вищою освітою; 27,6 – із середньою спеціальною; 23,2 – із середньою і 17,8 % – із неповною середньою освітою. Як показало опитування КМІС, 53 % з тих, хто вже має досвід роботи за кордоном, хочуть його повторити знову, а от 43 % тих, що добували хліб на чужині, не хочуть повертатися до такого досвіду знову. «Міжнародна організація з питань міграції зазначає, що серед вивчених нею країн південного сходу Європи українці становлять найбільшу частку трудових мігрантів із вищою освітою (дослідження 2016 р.). І саме в цьому бачать головну загрозу для України, яка стрімко втрачає освічених і досвідчених фахівців (інженерів, лікарів, фахівців ІТ-сектору, агрономів і викладачів)» (Третина українців мають намір емігрувати, з них 55% — молодь — дослідження КМІС, 2018)

Фінансування охорони здоров'я є прямими інвестиціями в людський капітал, від якості якого залежить економічне зростання. Підвищення якості людського капіталу робить можливим перерозподіл відповідальності всередині фірм і корпорацій. Проблема ринкової економіки полягає в тому, що вона створює стимули для розвитку лише невеликому відсотку приватних власників на засоби виробництва, а інші лише продають на ринку свою здатність до праці. Створюється класична схема концентрації надприбутків, що призводить до посилення майнової та соціальної диференціації та, як наслідок, – до загального зниження людського розвитку і капіталу, що може призвести до посилення соціальної напруги. У деяких успішних корпораціях давно зрозуміли цю ситуацію і побудували мотивацію персоналу на його участі в прибутках капіталу через опціонні програми, які наділяють працівників акціями підприємства, і робітники нарівні з керуючими можуть впливати на прийняття рішень. Крім того, важливе значення має піклування підприємців про пенсійне забезпечення працівників, зокрема, шляхом участі бізнесу в діяльності недержавних пенсійних фондів (С.В., 2010, с. 8).

Наступними напрямом є регулювання фіскальної політики держави через мінімізацію податків на доходи підприємств та реальна підтримка малого та середнього бізнесу. Підприємству варто забезпечити сприятливі умови для роботи та доступу до капіталу. Малий та середній бізнес зазвичай є одним з основних джерел створення нових робочих місць (згідно досліджень в економіках ЄС до двох третин усіх робочих місць забезпечується приватним сектором).

Висновки. Отже, є нагальна потреба в середовищі, де існують умови для реалізації досягнутих знань і вмінь, застосування талантів (по такому критерію, як можливість країни приваблювати і утримувати таланти ми на 90 місці в світі). Адже людина буде розвивати свої вміння, навчатися, підвищувати свою кваліфікацію, якщо бачитиме можливості для подальшого зростання і процвітання. І це стосується як матеріальної винагороди, так і соціальної реалізації, можливості вибудувати кар'єру як найманого менеджера або виростити свій бізнес у ролі підприємця. Акцент в розвитку країни варто робити, і тут наша думка збігається із думкою Андерса Ослунда (шведсько-американського економіста і дипломата, провідного міжнародного експерта, професора) на ті галузі економіки, де в Україні є конкурентні переваги: сільське господарство, економічна інтеграція з Європою, ІТ, програмування, інженерія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Суржик Л. Дайте модель фінансування науки, і я... [Електронний ресурс] / Л. Суржик. 2018. Режим доступу до ресурсу: <https://dt.ua/internal/dayte-model-finansuvannya-nauki-i-ya-266652.html>.
2. Демографічна та соціальна статистика / Населення та міграція [Електронний ресурс]. 2018. Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html.
3. Людський капітал України 2025. Підсумки форсайту [Електронний ресурс] // 2012. Режим доступу до ресурсу: <http://open.kmbs.ua/ua/articles/op-manage/18307/lyudskij-kapital-ukrajini-2025-pidsumki-forsajtu>.
4. Науменко С. В. Недержавне пенсійне забезпечення / С. В. Науменко. Київ. Знання. 2010. 66 с.
5. Подра О. Інвестиції в людський капітал як чинник підвищення якості життя / О. Подра. // Економічний аналіз. 2010. №10. С. 59–62.
6. Третина українців мають намір емігрувати, з них 55 % - молодь - дослідження КМІС [Електронний ресурс]. 2018. Режим доступу до ресурсу: <https://hromadske.ua/posts/ukrainu-maiut-namir-rokynuty-55-molodykh-liudei-doslidzhennia-kmis>.
7. Українців стає все менше. Що нас чекає: мігранти чи забуття [Електронний ресурс]. 2018. Режим доступу до ресурсу: https://espreso.tv/article/2018/01/26/ukrayinciv-staye_vse_menshe_scho_nas_chekaye_migranty_chy_zabuttya.